

ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ ПРАВОПИСНЕ НОРМЕ У ОСНОВНИМ ШКОЛАМА У ВОЈВОДИНИ И ЦЕНТРАЛНОЈ СРБИЈИ¹

Сажетак: У раду се проверава степен познавања правописа српског језика у два основних школама код ученика петог, седмог и осмог разреда. Ученици су бирали правилан одговор у Упитнику који је испитивао познавање основних правописних правила прописаних још у Правопису из 1960. Године. Анализира се постигнут успех на узорку од 4 одељења: 2 пета разреда, један седми и један осми. Питања у Упитнику тетирају селедеће правописне проблеме: 1) писање негираних облика презенте (*не знам, не, видим, не треба; не пролази, не учи, не лети*), 2) писање упитне речце *ли* (*да ли и је ли*), 3) писање облика инструментала личне заменице 1. л. јд. уз предлог (*са мном, преда мном*), 4) писање именице и прилога са префиксом *не-* (*немогућност, немогуће*), 5) писање почетног великог слова у топонимима (*Палићко језеро, Фрушка гора, Црна Гора*), 6) писање *ј* у интервокалском положају или на крају основе испред суфикса (*авијација, авлија; хемијски, историјски*), писање заменице сложене са *ни-* уз предлог (*ни од једног, ни за шта, ни у каквог*) и 8) писање суперлатива придева (*најјачи, најјефтинији, најбоља, најзрелија*). Резултати се приказују процентуално. Општи је закључак да, без обзира на то да ли се ради о школи на терену новоштокавског дијалекта, шумадијско-војвођанског (у Жабљу) или о школи са староштокавским, козовско-ресавским дијалектом (у Доњем Рибнику), познавање правописа је тек рудиментарно. Апелује се на ревностије интервенције у самој школи и у раном узрасту ученика према правописно неправилно написаним речима. Такође, предлаже се и да средства јавних комуникација, пре свега ТВ, уведу редовну лекторску службу бар пре него што било шта објаве на екрану.

Кључне речи: правопис, основна школа, *не знам, да ли, са мном, Фрушка гора, хемијски*

1.0. Ортографску норму једног језика проscribeује актуелни Правопис. Српски правопис је фонолошки (иако не у потпуности), тј. заснива се на фонолошком принципу да сваком гласу одговара посебан знак у писму, тј. једно слово. Аделунгов принцип *Пиши као што говориш, а читај што је написано*

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта 148001: *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора*, који финансира Министарство науке, просвете и технолошког развоја Републике Србије.

применио је и В. С. Караџић у српском правопису. Основне поставке правописа српског језика поставио је Вук и сва потоња издања само су мање или више радикални захвати у писму. Правопис би требало да недвосмислено пропише, кодификује, нормира употребу елемената писма једног језика. У српској науци о језику нормативна лингвистика није развијена дисциплина и мало је стручњака за ту област. Такође, још увек се не можемо похвалити да имамо поуздане критерије за нормирање писаног вида језика. Да би се неко правило успоставило мора му претходити евалуација, тј. проучавање норме. У нашој језичкој пракси последњих година као да свако нормира на свој начин, онако како мисли да треба. Ово није ништа друго него правописна „правила“ Вукове баба Смиљане. Наиме, Вукова саркастична реченица која гласи отприлике овако: „Свако пише по правилима баба Смиљане“, потиче из времена када је говорио о потреби установљења јединственог правописа за српски језик. Норме, наравно, не треба да буду приватне, нити правописи ауторски. Добар пример који потврђује напред речено је и покушај двеју Матица (српске и хрватске) да, после Новосадског књижевног договора (из 1954. године) и формирања заједничке правописне комисије састављене од 11, тада еминентних, лингвиста у години 1960. изда *Правопис српскохрватскога књижевног језика*. Овај правопис и упркос распаду српскохрватске језичке заједнице, остаје у употреби код нас све до последње деценије 20. века. Од 1991. године до данас, правописна продукција код Срба броји чак 13 објављених правописа и правописних приручника. Данас је у службеној употреби *Правопис српскога језика* приређивача М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурице у издању Матице српске и ауторски *Правопис српског језика* Милорада Дешића (Брборић, 2011: 16–18).

1.1. Позната је популистичка тврдња да се у нашој (и не само интелектуалној) средини свако сматра добрим познаваоцем матерњег језика и његовог правописа и често је спреман да без икакве стручне припреме брани свој став. Дакле, у ситуацији кад „сви знају све“, често звуче депласирано речи лингвиста који се залажу за поштовање прихваћене правописне норме. Вредан је помена и податак да се недавно у време полагања пријемних испита у средње школе, из Министарства просвете чуо глас да „није важно“ да ли су одговори правилно написани, битно је само да су тачни. Ако се овако са најодговорнијег места односи према Правопису, не чуди ни прихваћени обичај, углавном код младих, да сваку именицу или чак пунозначну реч пишу почетним великим словом по угледу на неке друге језике. Оваква огрешења о Правопис, нажалост, виђамо и свако вече на шпици једне домаће серије („Војна Академија“). Мора се узети у обзир и замагљивање слике о правилном писању када се зна за СМС поруке са мобилних телефона и чет на све популарнијим друштвеним мрежама. Овде важе посебна правописна правила која би се пре могла упоредити са „правилима“ у жаргону, тј. са одсуством било каквих правила, него са правописом српског језика. Недостатак лекторских служби у писаним и електронским медијима, такође, нередак су узрок непознавању правописних норми и међу интелектуалном елитом.

1.2. С друге стране, у основној школи у наставном плану у свих осам разреда предвиђено је упознавање са важећим Правописом – од употребе великог слова на почетку реченице, у 1. разреду, рецимо, до писање позајмљеница и страних речи у 8. разреду. Такође, на истом месту, тј. наставном плану, експлицитно се истиче да се од петог разреда ученици навикавају на коришћење школског издања Правописа² који је и у обавезном списку литературе. Наставник је, додуше без изричите обавезе, дужан да интервенише и исправи правописне грешке у сваком писаном раду ученика из било ког предмета.

1.3. У овом раду покушаћу да покажем како су актуелни Правопис прихватили ученици 5, 7. и 8. разреда на грађи прикупљеној у два основним школама у Војводини и централној Србији. Школе које су ми биле у фокусу истраживања су основне школе „Милош Црњански“ у Жабљу и „Кнегиња Милица“ у Доњем Рибнику. Жабља се налази двадесетак километара североисточно од Новог Сада на пола пута до Зрењанина, а Доњи Рибник је у трстеничкој општини на магистралама ка Крушевцу. Значи, ради се о местима у различитим дијалекатским подручјима – Жабља на новоштокавском, шумадијско-војвођанском, а Доњи Рибник на староштокавском, косовско-ресавском. Упитник са питањима која третирају различите типове правописне норме попуњавали су ученици 5. и 8. разреда у Жабљу и 5. и 7. у Доњем Рибнику. За ову прилику биће коментарисана само нека од питања из Упитника.

1.4. Изабрана су питања која третирају следеће проблеме: 1) писање негираних облика презенте (*не знам, не, видим, не треба; не пролази, не учи, не лети*), 2) писање упитне речце *ли* (*да ли и је ли*), 3) писање облика инструментала личне заменице 1. л. јд. уз предлог (*са мнош, преда мнош*), 4) писање именице и прилога са префиксом *не-* (*немогућност, немогуће*), 5) писање почетног великог слова у топонимима (*Палићко језеро, Фрушка гора, Црна Гора*), 6) писање *ј* у интервокалском положају или на крају основе испред суфикса (*авијација, авлија; хемијски, историјски*), 7) писање заменице сложене са *ни-* уз предлог (*ни од једног, ни за шта, ни у каквог*), 8) писање суперлатива придева (*најјачи, најјефтинији, најбоља, најзрелија*).

Напомињем да број испитаника није био велики (49 у Жабљу и 44 у Доњем Рибнику, тј. по једно одељење 7. и 8. разреда и два одељења 5. разреда) као ни то да узорак није репрезентативан. Одељења су бирања насумце, тј. није се водило рачуна, рецимо, о социјалној и полној структури или о успеху ученика. Једино је било важно да су то одељења виших разреда, почетно и завршно.

1.5. Ипак, добијени резултати говоре у ком се правцу крећу дилеме ученика о томе како треба писати речи поменутог типа. Резултати који следе одnose се на све категорије које су испитиване.³ Наиме, од 76 подвучених одговора (а био је понуђен тачан и нетачан), 18 их је било са постотком мањим

² Школско издање важећег правописа још увек није изашло из штампе, али у овом раду говори се о правописној норми која је на снази већ више од 50 година.

³ Овом приликом коментаришем само 8 категорија.

од 50% тачних одговора, што у процентима износи тачно 21,05%. Најуспешније су попунили Упитник ученици 8. разреда из Жабља (75,72% подвукло је тачне понуђене одговоре), а најлошије ученици 5. разреда исте школе (са 50,55% тачних одговора). Ученици из Доњег Рибника у 5. разреду подвукли су тачна решења са постотком 72%, а ученици 7. разреда, неочекивано лошије са 67,89%. Посматрано просечно, ученици из Жабља тачно су одговорили у 63,13% а у школи у централној Србији тај проценат је знатно виши, тј. 69,94%. У обе школе било је ученика који нису подвукли ниједан понуђени одговор. У Жабљу њих је у оба одељења 5,48%, а у Доњем Рибнику свега 1,89%. Такође, види се да су ученици у оба разреда у обе школе са различитим успехом подвукли тачне одговоре из Упитника. Симптоматично је да су ученици 5. разреда из Жабља више од 25% лошије урадили од ученика 8. разреда, док је у Доњем Рибнику ситуација обрнута, наиме, „писменији“ су ученици у 5. разреду од оних у седмом.

1.5.1. Неочекивано, најмање дилеме било је када је требало писати негиране облике презента (*не знам, не, видим, не треба; не пролази, не учи, не лети*). Наиме, очекивало се да ће ученици из Доњег Рибника, са терена козовско-ресавског дијалекта, писати „онако како говоре“ и облике *не знам, не видим и не треба* писати као две речи (*ne zna2m, ne vi1dim, ne tre1ba*). Међутим, старији ученици, 7. разред, само у 77,77% и 72,22% (два пута) овако и поступају док њихови другови из петог бирају правилан одговор са 100% (два пута) и 96,15%. У просеку, ученици 7. разреда правилан одговор подвлаче у 74,07%, а у 5. то чини 98,71% ученика. Просечно то износи 86,39%.

Код ових речи у стандардном изговору преноси се акценат на проклитику и оне се чују као једна реч што Правопис не бележи, него прописује да се ти облици пишу као две речи. Знатно слабије резултате показали су жабалски ученици. У шумадијско-војвођанском дијалекту, па и у говору Жабља, ово преношење акцента на проклитику жива је категорија што резултати и показују. Заједно, као једну реч, писаће чак 24,69% ученика. У просеку они су тачно одговорили само са 75,31%. У петом разреду тачно ће одговорити 69,57% ученика, а у 8. то ће бити 81,37% ученика.

Негирани презенте код којих се акценат не преноси на проклитику (*не пролази, не учи, не лети*) препознало је као правилно написано у две речи 71,21% ученика у Жабљу и чак 86,39% ученика у Доњем Рибнику. По разреди-ма то изгледа овако: у 5. разреду у Доњем Рибнику правилан одговор подвукло је 94,55% ученика, а у 7. разреду 77,77% док је у Жабљу у 5. разреду забележено 77,18% ученика са тачним одговором, а у 8. разреду таквих ученика је 88,98%. Изненађује добијени податак да је у Доњем Рибнику знатно већи постотак тачних одговора⁴ код ученика 5. него 7. разреда (98,71% : 74,07%, односно 94,55% : 77,77%), док је у Жабљу ситуација обрнута. Предњаче ученици 8. разреда над онима из петог (69,57% : 81,37%, односно 77,18% : 88,98%). Као

4 Овде се сада посматрају и облици негираних глагола код којих се акценат обавезно преноси на проклитику *не знам, не видим, не треба*.

решење ове енигме могла би се наслутити чињеница да је наставник у Доњем Рибнику непосредно пре теста на програму у 5. разреду имао писање одричне речце уз глаголе (како, иначе, и стоји у наставном плану), док се у Жабљу о томе није још говорило. Наиме, упитник у Жабљу ученици су попуњавали месец и по дана раније него што је то урађено у Доњем Рибнику. И начелно посматрано, боље резултате показали су ученици из Доњег Рибника што се може објаснити њиховим дијалекатским „пореклом“ у којем се ови предлошко-глаголски склопови, без обзира на то да ли се акценат преноси на негацију или не, изговарају **увек** као две речи, дакле, онако како Правопис и налаже.

1.5.2. Писање упитне речце *ли* на програму је већ у 2. разреду основне школе. У Упитнику је тражено да се одговори на питање како се пише *да ли* и *је ли*. За правилно писање упитне речце у *да ли* знало је 100% ученика 8. разреда у Жабљу и исто толико у 7. разреду у Доњем Рибнику. Петаци у Жабљу опредељују се за правилно *да ли*, као две речи, у 88,46%, а у Доњем Рибнику у 80,76% с напоменом да се у Доњем Рибнику два ученика (од 26) нису изјаснила.

Упитну речцу *је ли* правилно би писало знатно мање ученика, и то: у 5. разреду у Жабљу њих 72,00% уз 2 неодређена ученика, а у Доњем Рибнику 69,23%. Неочекивано слабије резултате показали су старији ученици у обе школе. У 8. раз. у Жабљу тачно би написало 68,00% уз 2 ученика која нису подвукла ниједан понуђен одговор (7,69%), а у Доњем Рибнику свега 61,11% ученика зна како се тачно пише. Могуће решење ове несразмере у писању истога типа речи могуће је да лежи у чињеници да је конструкција *да ли* непоредиво фреквентнија од *је ли*, бар у писаним изворима. Поред тога, у разговорном језику често се редукује финално *и* па се чује *да л* или *је л* и притом се овај други редуковани облик меша са узрочним везником *јер*, и то може бити једна врста негативног трансфера, па се редуковано *је ли* у писаном облику представља као једна реч! (нпр: *Нисам могла да дођем јел сам болесна* уместо *Нисам могла да дођем јер сам болесна*.)

1.5.3. Највише грешака код ученика у обе школе било је у писању облика инструментала личне заменице 1. л. јд. уз предлог (*са мном, преда мном*). Изненађује податак да су у Жабљу знатно слабије резултате показали ученици 8. од ученика 5. разреда. Петаци би правилно написали *са мном* у 70,83%, а осмаци у свега 52% поред 3 неодређена ученика (12%). И у Доњем Рибнику бољи су, тј. мање лоши, ученици 5. разреда са 55,55% тачних одговара, док ће се у 7. разреду само 50% ученика определити за тачно написано поред 2 ученика који нису подвукли ниједан понуђени облик.

Знатно је лошија ситуација са писањем облика *преда мном*. Поражавајући су подаци у обе школе у сва четири одељења. Поново су петаци у Жабљу „мање лоши“ од осмака са 20% тачних одговора уз 2 неодређена ученика. У најстаријем разреду у Жабљу тај постотак износи 12% уз 2 неодређена ученика (8%). Најнесигурнији су ученици 5. разреда из Доњег Рибника који би само у 11,11% написали правилно, а у 7. разреду тако би поступило 16,60% ученика.

Чини се да један од могућих узрока неправилног писања ове предлошко-заменичке конструкције лежи у чињеници да се јавља непостојано *a* у предлогу. Наиме, неопходно је било да се појави то *a* јер инструментални облик заменице која следи почиње сонантском групом (*mn-*) испред које не може да се реализује прекидно *д* (*пред мном > преда мном*) (Петровић, Гудурић 2010: 399). То може да значи да се *преда* не препознаје као аломорф предлога *пред* него се прихвата као префикс који се пише спојено са речи испред које стоји. Исто тако, облик *мном* (у оба случаја – *са мном, преда мном*) са поменутом сонантском иницијалном групом не маркира се увек као инструментал од *ја* јер се реализује обавезно са предлогом и предаје му акценат. Наиме, велика је вероватноћа да би сличне предлошко-заменичке конструкције као што су: *испред мене* и, дијалекатско косовско-ресавско, *са моном* испитаници редовно писали као две речи јер поменутих „ограничења“ нема.

1.5.4. Именице и придеве са префиксом *не-* у Упитнику репрезентоване примерима *немогућност* и *немогуће*, ученици 5. разреда у Жабљу, правилно, тј. као једну реч, писаће 44% (*немогућност*) ученика, док се њих двоје, односно 8% од укупног броја није изјаснило. Ученици завршног разреда исте школе у 61,52% дали су тачан одговор. Нешто боље резултате показали су ученици из Доњег Рибника: у 5. разреду 69,23% је одговорило тачно, а у седмом тако је урадило нешто мање, тј. 61,11%. Негирани придев *немогуће* тачно је написало 36% петака из Жабља, док се један ученик није изјаснио, у осмом је тај постотак већи, тј. 84% и, опет, 1 ученик није одговорио. У школи у Доњем Рибнику, у 5. разреду тачно је написало 55,55% (без једног који се није изјаснио), а у седмом тако је урадило само половина испитиваних ученика!

Овакво колебање код ученика може се објаснити њиховом непремостивом дилемом како третирати, тј. писати, то *не*: као префикс или као речцу за одрицање уз глаголски облик, односно, спојено са позитивним обликом који следи или одвојено од њега. Гледано кроз проценте, у овом случају ученици су показали лошији успех, од онога када је требало писати негиране глаголе (*не знам, не видим, не лети..*) (в. 1.5.1).

1.5.5. Кад се проверавало познавање писања великог слова вишечланих географских имена (имена држава, различитог облика рељефа и вода, рецимо), резултати нису ништа бољи. Било је понуђено да се изабере како ће се писати *Црна Гора* (држава), *Фрушка гора* (облик рељефа) и *Палићко језеро* (језеро). Највећи постотак ученика правилно је написало *Црна Гора* и то: у Жабљу у 5. разреду 75%, а у осмом чак 92%, док су резултати у Доњем Рибнику бољи, са 88,88% у 5. разреду и 94,44% у седмом разреду. Име највише планине у Војводини жабаљски ученици су правилно писали само са 45,83% у петом разреду и са 73,33% у осмом разреду, док су ученици школе из централне Србије показали лошије резултате, тј. 59,25% ученика 5. разреда правилно је изабрало, а у 7. тако је поступило свега 38,88% ученика. Име језера у северној Бачкој, *Палићко језеро*, правилно је написало 79,16% петака и 76,00% осмака у Жабљу, док је у Доњем Рибнику овако учинило 66,66% у петом и 55,55% у седмом разреду.

Иако *Правопис* изричито каже да „Ако су називи држава, (кон)федералних и аутономних јединица и насељених места вишечлана имена, све речи се пишу великим словом...“, не даје се прецизно разграничење када ће се обе речи писати великим словом, а када само прва реч, сем ако се погледају примери иза правописне препоруке (нпр: *Република Србија, Вршка чука, Ђердапска клисура, Скадарско језеро...*) (М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, 2010: 60). Склоност млађе генерације да сваку реч из вишечланог назива пише великим словом поменули смо на почетку рада (в. 1.1.), а овде бих само додала свој утисак да ученици често користе велико слово увек кад је у питању било какав географски назив. Поред тога, географска блискост појмова који се наводе у Упитнику, види се, није од пресудне важности, тј. ученици обе школе скоро подједнако греше. Другим речима, без обзира на то што је Фрушка гора на тридесетак километара од Жабља или Палићко језеро мало даље на север, у жабаљској школи ученици су једва приметно боље одговорили од ученика из Доњег Рибника. Између осталог, не изненађује тако низак проценат тачних одговора на питање како ће се писати *Фрушка гора*, јер у Новом Саду већ три године на главним путоказима погрешно пише *Фрушка Гора!*

1.5.6. Као шести задатак који се поставио пред ученике било је писање *ј* у интервокалском положају или на крају основе испред суфикса. Тражено је било само да се правилно напишу речи: *авијација, авлија; хемијски, историјски*.

Вокалско порекло гласа *ј* и његова нестабилна артикулација која је у зависности од гласовног окружења, као и његово својство да затвара хијат, утичу на несигурност код ученика када га треба писати а када не. Готово очекивано, забележени су врло поразни резултати. Убедљиво мање од 50% ученика и у Жабљу и у Доњем Рибнику пише правилно прве две поменуте речи. У Жабљу то износи 25%,⁵ односно 44% и 25,92% уз 7,40% ученика који се нису изјаснили и 22,22% у Доњем Рибнику. Код друге речи тек мало су сигурнији: у Жабљу то је у 37,50% уз два уздржана ученика и 72%, а у Доњем Рибнику 70,37% у петом и 66,66% у седмом разреду.

У ствари, ученици знатно чешће изостављају *ј* између *и* и *а*, него што прописује *Правопис*. Писање *ј* између вокала, овде *и* и *а*, аутоматска је алтернација, што би требало да значи *обавезна*. Драгољуб Петровић и Снежана Гудурић у књизи која је конципирана као „приручник за студенте, али и као основа од које ће се полазити у припремању уџбеника за ниже нивое школовања“ помињу да се јављају и редовни изузеци од ове алтернације што јој, аутоматски, искључује статус аутоматске промене (Петровић, Гудурић, 2010: 11). Важећи *Правопис* подсећа да писање *ј* када настаје „као прелазни глас између два самогласника (...) одређује правописна норма“ (М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, 2010: 32) и наводи примере за појаву овога слова између вокала *и-а, и-е, и-у* итд.

⁵ Увек ће се прво, ако се друкчије не нагласи, давати резултати постигнути у петом, а потом у седмом, односно осмом разреду конкретне школе.

Код речи *хемијски* и *историјски*, где је *ј* део основе, ситуација је, такође у корист погрешног избора. Наиме, погрешно ће се писати прва реч (*хемијски*). У Жабљу је то у односу 32% и 59,25% уз једног неодређеног ученика, а у Доњем Рибнику је нешто повољнија ситуација са 48,14% и 66,66% у оба испитивана разреда. Готово једнако је поражавајућа слика и код писања друге речи (*историјски*), па ће правилно, са *ј*, бити само 28% и 59,25% одговора у Жабљу и 46,42% и 61,11% уз једног неодређеног ученика у Доњем Рибнику.

1.5.7. Актуелни *Правопис* прописује да се заменице сложене са *ни-* и са предлогом обавезно пишу раздвојено (осим предлога без који их раздваја) (М. Пешикан, Ј. Јерковић, М. Пижурица, 2010: 89). У *Упитнику* су биле следеће заменице: *ни од једног*, *ни за шта* и *ни у каквог*. Тражило се да се ученици одреде како ће их писати: спојено или одвојено (као три речи, или две). Сложену заменицу *ни од једног*, правилно, дакле раздвојене у три речи, писало би 40% ученика у 5. разреду и 76% у осмом, са 4%, односно 8% неодређених ученика у Жабљу и 55,55% у петом и 72,22% у седмом разреду у Доњем Рибнику, док се само у старијем разреду 3,70% није изјаснило. *Ни за шта* ће правилно писати 64% и 60% ученика у Жабљу, са 4%, односно 8% неодређених и 48,14% и 61,11% у Доњем Рибнику. Слична ситуација је и са *ни за кога*: у Жабљу то је 60% у петом са 12% неизјашњених ученика и 72% у осмом са 4% оних који се нису определили, а у Доњем Рибнику, нешто слабије, 55,55% и 50%. Нешто су бољи резултати у школи у централној Србији када је требало написати предлошко-заменичку конструкцију *ни у каквог*. Наиме, у Доњем Рибнику петаци то чине са 51,85%, а седмаци са 83,33%, док ће у Жабљу у петом разреду правилно изабрати 52% уз 16% неодређених, а у осмом ће 20% боље (дакле, са 72%) урадити осмаци али и оних 16% ученика који нису подвукли ниједан понуђени облик.

Ако се узме у обзир да је скоро исти постотак ученика који су тачно одговорили са збиром оних који су нетачно то урадили или се нису определили, резултати су приближно 50:50, тј. само половина испитиваних ученика у обе школе знало је како треба написати ове сложене заменице са предлогом. Сведоци смо, да се ови облици и у свакодневној комуникацији погрешно чују (а тако би се и писали) као: *од ниједног*, *за ништа*, *за никог*, *у никаквог*. Ради се о једноставној аналогiji према сложеним заменицама без предлога које се пишу као једна реч. Наиме, овде се, погрешно, само још дода предлог.

1.5.8. Као осми задатак било је писање суперлатива придева. У *Упитнику* то се проверавало на примерима: *најјачи*, *најјефтинији*, *најбоља* и *најзрелија*. Префикс *нај-* неретко ће се писати одвојено од компаративног облика, што *Правопис* искључује. У школи у Жабљу петаци ће у 52,17% правилно написати прву тражену реч, Док ће у завршном разреду то знати сви испитивани ученици, тј. тачно ће одговорити њих 100%. У Доњем Рибнику, ученици петог разреда мање ће грешити и у 85,18% даће тачан одговор уз 3,70% неодлучних ученика, док ће у седмом разреду тако учинити 77,77% ученика, а 5,55 неће подвући ниједано понуђени одговор. Другу реч правилно ће писати у Жабљу свега 32%

ученика у петом и 87,50% у осмом разреду, са 4% неодлучних. Нешто уједначенију слику добијамо у Доњем Рибнику са 55,55% и 77,77% уз 22,22% неподвучених примера. Реч *најбоља* правилно ће изабрати 86,95% и 87,50% (са 4% неодлучних) ученика у Жабљу, док ће у Доњем Рибнику тај проценат износити 81,48% и 77,77% уз 5,55% неподвучених одговора. Последњи постављени задатак, писање суперлатива *најзрелија*, слично ће урадити сви ученици обе школе, наиме, у Жабљу петаци са 73,91%, осмаци са 87,50% док ће у Доњем Рибнику тај однос бити 77,77% (са 14,01% неодлучних) према 83,33%.

Разлог двојаког писања префикса и основне речи могао би да лежи у изговору. Суперлатив је могуће изговорити са кратком паузом на морфемској граници, тј. баш између префикса и основне речи. Из свог искуства које је повезано само са пажљивим слушањем, рекла бих да се суперлативи (бар на терену јужне Бачке где се Жабља и налази) код млађе генерације говорника изговарају у једном даху, тј. са једним акцентом, краткоузлазним на префиксу, а старија генерација то изговара као реч са два акцента од којих је дугосилазни на префиксу, а други на компаративном облику. И један и други изговор ортоепија српског језика дозвољава, али *Правопис* прописује **једино** писање префикса и компаратива као једне речи.

Закључак

Као општи закључак треба поменути да су ученици ове две основне школе на најмаркантније, најпроблематичније правописне упите одговарали врло слично без обзира на своју дијалекатску подлогу. Овог пута у фокусу је било само 6 правописних дилема на основу којих се дошло до следећих резултата: 78,95% ученика у обе школе подвукло је тачне понуђене одговоре. Најуспешније су попунили Упитник ученици 8. разреда из Жабља (са 94,74% тачних одговора), а најлошије ученици 5. разреда исте школе (са 63,16% тачних одговора). Ученици из Доњег Рибника у оба одељења (5. и 7. разред) са 78,95% подвукли су тачна решења.

Неочекивано, најмање дилеме било је када је требало писати негиране облике презента. Очекивало се да ће ученици из Доњег Рибника, са терена косовско-ресавског дијалекта писати облике *не знам*, *не видим* и *не треба* као две речи јер их тако и изговарају без преношења акцента на проклитику (*ne zna2m*, *ne vi1dim*, *ne tre1ba*). Међутим, од свих дилема у Упитнику ова је најповољније решавана. Ученици у Жабљу успешно решавају проблем са 70%, а у Доњем Рибнику са нешто мање, 65,17%.

Упитну речцу *да ли* у Жабљу правилно ће писати 94,23% ученика, а у Доњем Рибнику 90,38% ученика, док ће код *је ли* постотак тачних одговора бити мањи и то у Жабљу 70%, а у Доњем Рибнику 65,17%.

Највише грешака код ученика у обе школе било је у писању облика инструментала личне заменице 1. л. јд. уз предлог (*са мном*, *преда мном*). Пра-

вилно, као две речи, *са мно* писаће 61,41% жабаљских ученика и 52,77% ученика из Доњег Рибника. Знатно је лошија ситуација са писањем облика *преда мно*. У Жабљу за правилно писање определиће се 16% ђака, а у Доњем Рибнику свега 13,85%.

За именице и придеве са префиксом *не-* у Упитнику репрезентоване примерима *немогућност* и *немогуће* забележени су знатно лошији резултати од онога када се требало одредити за тачан начин писања негираних глагола (в. 1.5.5 и 1.5.4).

Кад је било у питању писање великог слова вишечланих географских имена (имена држава, различитог облика рељефа и вода, рецимо) (*Црна Гора*, *Фрушка гора* и *Палићко језеро*), просечни резултати у процентима на страни су школе из централне Србије са 67,22% тачних решења, док је у Жабљу тај проценат нешто нижи, 61,01%.

Писање *ј* у интервокалском положају или на крају основе испред суфикса у речима: *авијација*, *авлија*; *хемијски*, *историјски* посматрано процентуално у обе школе у сва четири одељења тачно је одговорила само 37,67% ученика.

Сложене заменице са предлогом (*ни од једног, ни за шта, ни за кога, ни у каквог*) написане су правилно у проценту 60, 85, док је неодлучно било 5,97% ученика у обе школе.

При писању суперлатива придева на примерима: *најјачи*, *најјефтинији*, *најбоља* и *најзрелија* правилно су реаговали ученици у обе школе у следећим проценту 77,25. Ниједан одговор није подвукло 5,51% испитиваних ученика.

Резултати до којих се дошло на овај начин могу да значи да су овде анализирани правописне дилеме најтеже ученицима (ових двеју) основних школа. Иако циљна група није репрезентативна у довољној мери, чини се да би ово истраживање могло послужити као путоказ у ком се правцу креће (не) познавање правописних норми српског језика у основној школи. Ученици обе школе, види се, не познају у довољној мери правопис. Дилеме су велике, а знање оскудно, готово рудиментарно. Начин писања ових осам категорија речи које се Упитником проверавају нормиран је још Правописом из 1960. године, што значи да нема оправдања у чињеници да се школско издање актуелног Правописа још није појавило. Другим речима, без обзира на то који се од два горепоменута Правописа ученицима налазе у обавезном списку литературе (в. 1. 0), неопходно је да наставници увек интервенишу ако до одрешања о норму дође. Ништа мање сврсисходно било би и да се уредници ТВ програма на свим домаћим телевизијама, чији се програми код нас емитују, обавезу да ће консултовати лектора, ако је већ „немогуће“ имати сталну лекторску службу, који би интервенисао сваки пут пре него што се нешто објави на екрану.

Литература

- Dešić, M. (2002). *Pravopis srpskog jezika: školsko izdanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Пешикан, М., Ј. Јерковић и М. Пижурџица. (2010). *Правопис српског језика*. Нови Сад: Матица српска.
- Пешикан, М. (1996). Правописна норма. *Српски језик на крају века* (ур. М. Радовановић). Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник, 171–179.
- Брборић, В. (2011). *Правопис и школа*. Београд: Институт за српски језик.
- Бошњаковић, Ж. (2009). *Однос стандардних и дијалекатских особина у говору ученика неких банатских основних школа*. Београд: Научни састанак слависта у Вукове дане. 38/1, 341–350
- Петровић, Д., С. Гудурић. (2010). *Фонологија српског језика*. Београд: Институт за српски језик САНУ, Београдска књига, Матица српска.

Gordana Dragin

CONTRIBUTION TO THE BASIC ORTHOGRAPHIC NORM IN INSTITUTIONS AND THE VOJVODINA AND CENTRAL SERBIA

Summary: The paper checks the extent of knowledge of Serbian language orthography in two primary schools with pupils of the fifth, seventh and eighth grades. The students chose the correct answer in the questionnaire that investigated the knowledge of basic spelling rules laid back in Pravopisu in 1960. Year. It analyzes the success achieved on a sample of 4 classes: 2 fifth grade, a seventh and an eighth. Questions in four, selected spelling problems: 1) writing the negated forms of the present tense (I do not know, no, I do not need, do not pass, you do not learn, do not fly), 2) writing Recce questionable whether (and if you did), 3) forms of instrumental writing personal pronouns first I. jd. the proposal (with me, before me), 4) writing the nouns and adverbs with the prefix un-(impossible, impossible), 5) Writing initial capital letter in toponyms (Palic Lake, Fruska Gora, Montenegro), 6) j in writing intervokalskom position or the front end of the base suffix (aviation, yard, chemical, historical), 7) writing with pronouns or complex-with the proposal (or one, for nothing, neither in kind) and 8) writing superlative adjectives (the strongest, cheapest, best, most mature). Results are shown in percentages. The general conclusion is that, regardless of whether they are on school field novoštokavskog dialekta Šumadijska-Vojvodina (in Žabalj), or a school with staroštokavski, Kosovo and RESAVSKA dialect (the Lower Ribniku), knowledge of spelling is only rudimentary. Appeals to the more eagerly intervention in the school and students at an early age by rečima. Takođe spelled incorrectly written, it is proposed that the funding of public communication, especially TV, tutorials introduce the regular bar service before you publish anything on the screen.

Key words: orthography, primary school, *I don't know, whether, with me, Fruška gora, chemical*